

Semantično polje ljubezni in strahu v treh starejših in zadnjem slovenskem prevodu Pete Mojzesove knjige

IRENA AVSENIK NABERGOJ

*Univerza v Ljubljani, Teološka fakulteta,
Poljanska ulica 4, SI 1000 Ljubljana;
ZRC SAZU, Inštitut za kulturno zgodovino,
Novi trg 2, SI 1000 Ljubljana;
irena.avsenik-nabergoj@guest.arnes.si*

DOI: <https://doi.org/10.18690/scn.16.2.175-190.2023>

————— 1.01 Izvirni znanstveni članek – 1.01 Original Scientific Article —————

Prispevek je rezultat primerjalne analize izbranih slovenskih prevodov vseh odlomkov Pete Mojzesove knjige, v katerih je v ospredju semantično polje ljubezni in strahu. Primerjava vključuje hebrejski izvirnik, dva najvplivnejša antična in tri starejše slovenske prevode Svetega pisma, in sicer prevod Jurija Japlja (1744–1807), neobjavljeni prevod Matevža Ravnikarja (1776–1845) in prevod Jurija Volca v t. i. Wolfovi Bibliji (1805–1885). S primerjalno analizo jezika in sloga glede na hebrejski izvirnik, grško Septuaginto in latinsko Vulgato ugotavljamo podobnosti in razlike v starejših treh in v zadnjem slovenskem prevodu Svetega pisma (SPJ) glede rabe besedišča, oblike paralelizma in parenetičnega sloga. Težišče je na ugotavljanju, kako se v Peti Mojzesovi knjigi leksem »ljubezni« povezuje z leksemom »strahu«, ki je pogosto le v navideznem nasprotju s pojmom ljubezni. Zanima nas, ali se ta pojma v Peti Mojzesovi knjigi izključujeta ali dopolnjujeta. Prispevek prinaša pomemben vpogled v kognitivno in čustveno vsebino pojmov »ljubezni« in »strahu« v hebrejščini in slovenskih prevodih Pete Mojzesove knjige.

The paper is the result of a comparative analysis of selected Slovenian translations of all the passages of the Book of Deuteronomy in which the semantic field of love and fear is at the forefront. The comparison includes the Hebrew original, the two most influential ancient and three older Slovenian translations of the Bible, namely the translation by Jurij Japelj (1744–1807), the unpublished translation by Matevž Ravnikar (1776–1845) and the translation by Jurij Volc in the so-called Wolf’s Bible (1805–1885). A comparative analysis of language and style in relation to the Hebrew original, the Greek Septuagint and the Latin Vulgate reveals similarities and differences in the older three and in the latest Slovenian translation of the Bible (SPJ) in terms of the use of vocabulary, the form of parallelism and the parenetic style. The focus is on how in Deuteronomy the lexeme “love” is linked to the lexeme “fear”, which is often only apparently opposed to the concept of love. We want to know whether these two concepts are exclusive or complementary in Deuteronomy. This paper provides important insights into the cognitive

and emotional content of the concepts of “love” and “fear” in the Hebrew and Slovenian translations of Deuteronomy.

Ključne besede: Jurij Japelj, Matevž Ravnikar, Jurij Volc, Sveto pismo Stare zaveze, Peta Mojzesova knjiga, ljubezen in strah, semantična analiza

Key words: Jurij Japelj, Matevž Ravnikar, Jurij Volc, Old Testament Bible, Deuteronomy, love and fear, semantic analysis

1 Uvod

Študija je nastala v okviru dolgoročne primerjalne raziskave o kognitivnih in čustvenih razsežnostih ljubezni v Stari zavezi (Avsenik Nabergoj 2022). V Svetem pismu je zbirni pojem vseh Božjih lastnosti ljubezen Boga do ljudi, ta pa predstavlja tudi prvo zapoved za človeka v odnosu do Boga in do sočloveka (Potter 1953, Ackerman 2002). S pojmom ljubezni je neposredno ali posredno povezanih veliko drugih temeljnih pojmov v sinonimnem in v antitetičnem razmerju: zvestoba, sočutje, usmiljenje; sovraštvo, zavist, gnus itd. (Mirguet 2017 idr.). Kontekst, ki najbolj zanesljivo kaže, kateri pomenski vidiki leksemov so izbrani v posameznih odlomkih, v zadnjih desetletjih označujemo z izrazom »semantično polje« (Obiedat 2017).¹ Pomembne pa so tudi nekatere druge literarne oblike, ki so značilne za Sveto pismo, kot na primer oblike paralelizma (*parallelismus membrorum*) (Avsenik Nabergoj 2021).

Osnovni značaj odnosov v Svetem pismu je pogosto izražen z besedo ljubezen, tako v obliki samostalnika kot tudi v obliki glagola. V nasprotju z opredelitvami, ki se osredotočajo na čustvene vidike pojma ljubezni, Sveto pismo na ljubezen gleda drugače. Ljudem zapoveduje, naj ljubijo Boga in sočloveka (5 Mz 6,5 idr.). To kaže, da je ljubezen v Svetem pismu veliko bolj osredotočena na delovanje kot pa na čustva ali preproste občutke. Za ljubezen v pravem svetopisemskem pomenu je značilna zahteva, da človek deluje v zvestobi in poslušnosti Bogu in v iskrenosti do drugih ljudi. Pripovedi, ki opisujejo tako ljubezen med Bogom in človekom kot tudi med ljudmi, se dosledno izogibajo sentimentalnosti v korist opisov dejanj (prim. 1 Mz 22,2; 1 Mz 25,28; 1 Mz 37,3; 1 Mz 44,20).

Recipročnost Božje in človeške ljubezni je temeljnega pomena zlasti v Novi zavezi, ki se pri tem najbolj opira na Peto Mojzesovo knjigo. V judovskem dojemanju je pojem ljubezni pogosto povezan s pojmom strahu (Bamberger 1929, Arnold 2011). Pojav je povezan z občutjem navzočnosti Boga, ki globoko zaznamuje posameznikove odzive v odnosu do sočloveka, celotnega sveta in Boga (Moran 1963, McCarthy 1965, Lapsley 2003).

¹ Izčrpnjša obravnava teorije semantičnih polj je predstavljena članku *Razvoj metode semantičnih polj ob primeru hebrejskega pojma resnice*. Članek je v tisku za revijo *Bogoslovni vestnik* 83 (2023), str. 339–357.

Velik pomen prevodov Svetega pisma za razvoj slovenskega jezika in literature je avtorico spodbudil k analizi besedišča in sloga svetopisemskih besedil, ki tematizirajo ljubezen. Ta prispevek besedno polje »ljubezni« in »strahu« v Peti Mojzesovi knjigi razišče primerjalno: odlomke s semantičnim poljem »ljubezni« in »strahu« Pete Mojzesove knjige v hebrejskem izvirniku primerja z besediščem in slogom v najvplivnejšem antičnem prevodu Svetega pisma v grščino (Septuaginta) in v latinščino (Vulgato); s pristopom treh starejših katoliških prevodov Svetega pisma – z Japeljevim prevodom, ki velja kot prvi celotni katoliški prevod Svetega pisma (1784–1802); s prevodom Pentatevha, ki ga je pripravil Matevž Ravnikar (1776–1845), a je ostal v rokopisu in ga hrani Arhiv Republike Slovenije;² z drugim celotnim katoliškim prevodom Svetega pisma (1856–1859), ki ga je po naročilu ljubljanskega škofa Antona Alojzija Wolfa (1782–1859) prevajalec Jurij Volc (1805–1885) s sodelavci dokončal leta 1863, čeprav ima zadnji, 4. zvezek, letnico 1859; prav tako pa tudi z zadnjim slovenskim prevodom Svetega pisma – katoliškim prevodom oz. Jeruzalemsko izdajo (SPJ, 2023).³

2 Semantično polje ljubezni in strahu v 5 Mz 5-11

Peta Mojzesova knjiga je po obliki predstavljena kot Mojzesov govor »vsemu Izraelu« v zadnjem mesecu v Moabu, preden grede Izraelci čez Jordan v Kanaan. Obsega tri ločene govore, zbirko zakonov, dve pesmi in različna druga besedila, pripisana Mojzesu. V ospredju je predstavitev pravil življenja in bogoslužja za prihodnje bivanje v obljubljeni deželi, skupaj s spodbudami in razlagami, ki kažejo na Gospoda, čudovitega osvoboditelja iz Egipta in vodnika v puščavi, kot božanski vir in razlog za zapovedi.

Mojzesov govor v 5 Mz 6 je sestavljen iz kratkih poučnih razlag, ki povzemajo duha devteronomične vizije zgodovine. Mojzes Izraelcem posreduje zapoved z zakoni in odloki, o katerih mu je Gospod naročil, naj jih uči izraelsko

² Celostna predstavitev pomena dela Matevža Ravnikarja je vključena v Slovenski biografski leksikon.

³ Za omejitve primerjalne analize izbrane tematike na hebrejski izvirnik, najvplivnejša antična prevoda (Septuaginta in Vulgata), tri starejše katoliške prevode Svetega pisma (Japelj, Ravnikar in Volc) in zadnji slovenski prevod (SPJ, 2023) obstaja več razlogov. Prvi razlog je okoliščina, da se je v tem letu povečalo zanimanje za tržaškega škofa Matevža Ravnikarja, ki je mdr. postal znan kot prevajalec Svetega pisma, čeprav njegov prevod ni bil tiskan. Zato je izhodišče odločanja o izboru obsega primerjave Ravnikarjev prevod. Drugi razlog je prostorska omejitev, ki velja za pripravo članka. Tretji razlog je samoumevna zahteva, da je znanstveno izhodišče za vrednotenje katerega koli prevoda izvirnik, od prevodov pa tisti zadnji prevod, ki najbolj odraža izvirno besedilo na jezikovni in slogovni ravni. Ker je bil zadnji slovenski prevod (SPJ) pripravljen izrazito po tem načelu, prostora za primerjalno obravnavo pa je malo, se ni zdelo niti mogoče niti potrebno, da bi v primerjavi upoštevali še druge novejšje prevode.

ljudstvo, da jih bo le-to izpolnjevalo v obljubljeni deželi. Poudarja, naj ljudstvo vse svoje življenje izpolnjuje zapovedi v strahu pred Gospodom, svojim Bogom, Le tako mu bo dobro in se bo zelo pomnožilo v deželi, v kateri se »cedita mleko in med« (5 Mz 6,3).

Semantično polje spodbude Izraelu, naj ljubi svojega Boga, sestavljata ključni besedi 'āhab, »ljubiti«, in yārē', »bati se«, ki sami na sebi izražata nasprotna čustva, Mojzes pa ju uporablja kot sinonima (Arnold 2011). V uvodnem delu (5 Mz 6,1-3) govornik poslušalce spodbuja, naj se držijo Božjih zapovedi, zakonov in odlokov. V drugi osebi ednine navaja namen spodbude: »da se boš bal GOSPODA, svojega Boga (lēma'an tīrā' 'et-yhwh 'ēlōhēkā; gr. *hina phobēsthe kyrion ton theon hymōn*; lat. *ut timeas Dominum Deum tuum*) ...« (5 Mz 6,2). Glagol yārē', »bati se«, v tem kontekstu ne more pomeniti česa drugega kot najvišje možno spoštovanje do Boga. Japelj navedeno besedno zvezo prevaja s spremenjenim besednim redom »de se ti Gospóda tvójga Boga bojífh«, Ravnikar in Volc pa skladno z izvirnim besednim redom: »de se bojífh Jehova fvojga Boga«; »de se bojiš Gospoda, svojiga Boga«.

Uvodu sledi obrazec izpovedi vere (5 Mz 6,4-13). Nagovor se v vrsticah 4-5 glasi: »Poslušaj, Izrael (šēma' yisrā'ēl; kai ekouson, Israēl; audi Israel); GOSPOD je naš Bog, GOSPOD edini! Ljubi GOSPODA (wē'ahabtā 'et yhwh 'ēlōhēkā; kai agapēseis kyrion ton theon sou; diliges Dominum Deum tuum) svojega Boga, z vsem srcem, vso dušo in vso močjo! /.../« V vrstici 13 pa se nagovor končuje: »GOSPODA, svojega Boga, se boj ('et-yhwh 'ēlōhēkā tīrā'; kyrion ton theon sou phobēthēsē; Dominum Deum tuum timebis), njemu služi in pri njegovem imenu prisegaj« (6,13). Japelj navedene odlomke prevaja: »Poflufhaj Israel« (6,4), »Ti imafh lubiti Gospóda tvojga Bogá« (6,5), »Ti se imafh Gospóda tvojga Bogá bati« (6,13). Ravnikar pa ima oblike: »Poflufhaj Israelez« (v. 4), »Lúbi Jehova fvojga Boga« (6,5), »Jehova fvojga Boga se boj« (6,13). Kolektivno ime naroda »Izrael« Ravnikar spreminja v obliko posameznega prebivalca »Israelez«, sicer pa se strogo drži besednega reda in oblike neposredne zapovedi v izvirniku. Volc ima oblike: »Poslušaj, Izrael« (6,4), »Ljubi Gospoda, svojiga Boga« (6,5), »Gospoda, svojiga Boga, se boj« (6,13).

V naslednjem odlomku (5 Mz 6,14-25) govornik opozarja, da je GOSPOD »ljubosumen Bog ('ēl qannā'; theos zēlōtēs; Deus aemulator)« (6,15), in spodbudo končuje z besedami: »GOSPOD nam je zapovedal, naj izpolnjujemo vse te zakone in se bojimo GOSPODA (lēyir'āh 'et yhwh; phobeisthai kyrion; et timeamus Dominum), svojega Boga, da nam bo vse dni dobro in da nas ohrani pri življenju, kakor je danes. Štelo se nam bo v pravičnost (ūšēdāqāh tihyeh lānū; kai eleēmosynē estai hēmīn; eritque nostri misericors), če bomo vestno izpolnjevali vse te zapovedi pred GOSPODOM, svojim Bogom, kakor nam je zapovedal« (6,24-25). Pomenljivo je, da v tem pomenu Septuaginta in Vulgata besedo šēdāqāh prevajata z eleēmosynē, »usmiljenje«, in misericors, »usmiljen« – namesto običajnih in torej bolj pričakovanih besed dikaiosynē, »pravičnost«, in iustus, »pravičen«.

Japelj besedne zveze 'ēl qannā", »ljubosumen Bog«, ne prevaja, ampak jo parafrazira z izjavo »ne terpy obeniga sraven ſebe« (6,15). Samostalniško obliko lēyir'āh 'et yhw̄h, dobesedno »za strah pred GOSPODOM«, prevaja z glagolsko obliko »inu Gospóda nafhiga Bogá ſe bati« (6,24). Samostalniško obliko ūšēdāqāh tihyeh lānū v 6,25 pa Japelj na osnovi Vulgate prevaja z glagolsko obliko »inu on bó miloſtiv pruti nam«. Ravnikar ima prevodne reſitve »ſerden Bog« (6,15), »Jehova nafhiga Boga ſe bati« (6,24), »sa pravizo nam je perpíſano« (6,25). Volc pa ima oblike: »zakaj goreč Bog je Gospod« (6,15), »ter se bojmo Gospoda, svojiga Boga« (6,24), in po Vulgati »in on nam bo miloſtljiv« (6,25).⁴

Pomenljivo je, da se Japelj in Volc v prevodu besede ſēdāqāh v 5 Mz 6,25 ujemata s prevodom v Septuaginti in Vulgati, Ravnikar pa v tem primeru zgreſi osnovni hebrejski pomen besede ſēdāqāh, ki nima pravnega pomena, ampak označuje odreſenje, zmago, miloſt in usmiljenje. Zaradi zelo ſirokega in nedoločenega odreſenjskega pomena besede ſēdāqāh sta zadnja slovenska prevoda (SSP in SPJ) za to besedo uvedla nedoločeno slovensko besedo »pravičnost«, ki pomeni zastonjski dar, ne pa neke »pravice« zaradi domnevnih zaslug (Kraſovec 2020 in 2022). Takſna smer razlage je neposredno ovržena v 5 Mz 9,4-6, kjer govornik kar trikrat ponovi razlago, da Izrael dežele ne bo dobil v last »zaradi svoje pravičnosti (bēſidqātī, bēſidqātēkā)«. Gospod jo bo dal Izraelu zaradi »krivičnosti teh narodov (bēriſē'at haggōyīm hā'ēlleh)«.

Uvodni govor v 5 Mz 1-4 obuja spomin na pretekle odreſenjske dogodke in doseže vrh v 5 Mz 4,32-40. Zaporedje Mojzesovih nagovorov, ki se je začelo v poglavju 6, pa doseže vrh v 5 Mz 10,12-22. V tem sklepnem odlomku Mojzes znova izpostavi, kaj Bog zahteva od Izraela:

Zdaj pa, o Izrael, kaj zahteva GOSPOD, tvoj Bog, od tebe? Samo to, da se bojiſ GOSPODA, svojega Boga (kī 'im-lēyir'āh 'et-yhw̄h 'ēlōhēkā; all' ēphobeiſthai kyrion ton theon; nisi ut timeas Dominum Deum tuum), da hodiſ po vseh njegovih potih in ga ljubiſ (ūlē'ahābāh 'ōtō; kai agapān auton; et diligas eum) in služiſ GOSPODU, svojemu Bogu, z vsem svojim srcem in z vso svojo dušo, da se držiſ GOSPODOVIH zapovedi in njegovih zakonov, ki ti jih danes zapovedujem tebi v dobro (lē'tōb lāk; hina eū soi ē; ut bene sit tibi). (5 Mz 10,12-13)

Glej, GOSPODU, tvojemu Bogu, pripadajo nebesa in nebes nebesa in zemlja in vse, kar je na njej. Vendar se je GOSPOD samo na tvoje očete navezal, da bi jih ljubil (raq ba'ābōtēkā hāſaq yhw̄h lē'ahābāh 'ōtām; plēn tous pateras hymōn proeilato kyrios agapān autous; et tamen patribus tuis conglutinator est Dominus et amavit eos), in izvolil si je (wayyibhar; kai exelexato; elegitque) njihove potomce za njimi za vas iz vseh ljudstev, kakor je danes (kayyōm hazzeh; kata tēn hēmeran tautēn; sicut hodie conprobatur). (5 Mz 10,14-15)

⁴ Na tem mestu je treba omeniti dvojno obliko pisanja črke »s longa« v starejši slovenščini. Tiskana različica Japljevega prevoda Svetega pisma ima obliko f (Unicode 017F), rokopisno Ravnikarjevo besedilo pa ima za isto črko povsod obliko ſ (Unicode 0283). Ker avtorica besedilo obeh prevajalcev uporablja večinoma kot citate, v njih ne spreminja oblike pisave (ob sicer upravičenemu pričakovanju, da se oblika pisave poenoti).

V tem odlomku sta ključna leksema, ki sestavljata semantično polje vzajemne ljubezni do Boga in človeka, *'āhab*, »ljubiti«, in *yārē'*, »bati se«. Pomenljiva pa sta še tretji sinonim *ḥāšaq*, »navezati se«, in četrti sinonim *bāḥar*, »izvoliti«. Oba pojma v glagolski obliki, tako *'āhab*, »ljubiti«, kot tudi *yārē'*, »bati se«, podkrepita samostalniško obliko besede *'āhab* v 5 Mz 10,15.

Izbrani trije starejši slovenski prevodi tu sledijo besednemu redu izvirnika in hebrejske besede ali besedne zveze le redko po zgledu Vulgate spreminjajo v parafrazo. Japelj ima obliko:

Inu sdaj Israel! Kaj hózhe Gospód tvój Bóg od tebe drugiga, kakor de bi fe ti Gospóda tvojga Bogá bal, inu po njegóvih pôtih hodil, njega lubil, inu Gospódu tvojmu Bógu iz zęliga tvojga ferzá, inu iz zęle tvoje dušhe flushil, inu zapóvëdi tiga Gospóda, inu njęgove fhege dërshal, katere jeft tebi danàs naloshym, de tebi dobru pójde?

Pole, Gopóda tvojga Bogá je Nebú, inu tęh Nebęš Nebęša, ta semla inu vfe kar je v' njej: Inu vëndër fe je Gopód s' tvojmi ozhaki fklenil, inu jih je lubil, inu je njih sarod sa njimi, tó je vafs, is vfih narodov isvolil: kakòr fe danas fkasze.

Ravnikarjev prevod se glasi:

In sdaj Israelez! Kaj hózhe Jehova tvoj Bog iméti drugja od tebe, kakor de fe bojífh Jehova fvojga Boga, de hódífh o vfih njegovih potah, da ga lubífh in Jehovu fsvojmu Bogu flushífh is zeliga serza in is zele dušhe, de dershífh boshje sapóvdi, in njegove narédbe, ki ti jih sdaj narozhím fam sebi h' prídu?

Glej, Jehova Boga tvojga je nebo in néba v nebo, semla, in vse, kar je v' nji. In vonder fe je naklënil Jehova na tvoje ozhake, jih tako lubil, in vaf, njih sarod, isvólil smed vfih naródov, kakor sdaj vidífh,

Volčev prevod ima že precej prečiščeno slovenščino:

In zdaj, Izrael, kaj hoče Gospod, tvoj Bog, od tebe, kakor de se bojiš Gospoda, svojiga Boga, in hodiš po njegovih potih, ter ga ljubiš, in služiš Gospodu, svojimu Bogu, iz vsiga svojiga serca, in iz vse svoje duše; in de spolnuješ zapovedi Gospodove, in njegove šege, ki ti jih jez dans zapovem, de se ti dobro godi?

Glej! Gospoda, tvojiga Boga, je nebo, in nébez nébeza, zemlja, in vse, kar je v nji; in vender se je Gospod sklenil s tvojimi očeti, in jih je ljubil, ter je izvolil njih zarod za njimi, to je, vas, zmed vsih narodov, kakor se skazuje današnji dan.

Besedni red in izbira temeljnega besedišča sta v vseh treh prevodih večidel ustrezna. Vendar vsi trije kažejo tudi težnjo k spreminjanju sloga. To se najbolj jasno kaže na koncu vrstic 5 Mz 10,13 in 5 Mz 10,15. Sklepna fraza vrstice 13, »tebi v dobro (*lětôb lāk; hina eû soi ê; ut bene sit tibi*)« je v treh slovenskih prevodih dobila naslednje oblike prostega prevoda: *de tebi dobru pójde* (Japelj); *fam sebi h' prídu* (Ravnikar); *de se ti dobro godi* (Volc). Sklepno frazo vrstice 15, »kakor je danes (*kayyôm hazzeh; kata tēn hēmeran tautēn; sicut hodie conprobat*)«, imajo trije prevodi prav tako prosto prevedeno: *kakòr fe danas fkasze* (Japelj); *kakor sdaj vidífh* (Ravnikar); *kakor se skazuje današnji dan* (Volc). Očitna je njihova močna odvisnost od Vulgate, ki na splošno precej manj upošteva slog izvirnika kakor Septuaginta. Med tremi slovenskimi prevajalci je Ravnikar najbližji izvirniku.

Izvirno besedilo pa v tem odlomku vsem prevajalcem povzroča težave zaradi samostalniške rabe sinonimnih besed »bati se« in »ljubiti« v 5 Mz 10,12: *lēyir'āh 'et-yhwh 'ēlōhēkā*, dobesedno »za strah pred GOSPODOM, tvojim Bogom« // *ūlē'ahābāh 'ōtō*, dobesedno »za ljubezen do njega«. Ta samostalniška oblika se v Peti Mojzesovi knjigi kar večinsko pojavlja. Med drugim se pojavlja kot utrjena besedna zveza za poimenovanje strahu pred Gospodom: *lē'ahābāh et-yhwh 'ēlōhēkā*; dobesedno »za ljubezen do GOSPODA, tvojega Boga«, v 19,8-9 v navajanju pogoja za uspešnost v Obljubljeni deželi: »Če GOSPOD, tvoj Bog, razširi tvoje ozemlje, kakor je prisegel tvojim očetom – če boš le vestno izpolnjeval vse te zapovedi, ki ti jih danes zapovedujem, *ljubil GOSPODA, svojega Boga (lē'ahābāh et-yhwh 'ēlōhēkā)*, in hodil vse dni po njegovih potih –, tedaj dodaj tem trem mestom še tri.«

Prevajalci toliko spreminjajo slog izvirnika, da samostalniško obliko ključne hebrejske besede za pojem ljubezni nadomeščajo z glagolsko obliko. V 5 Mz 10,12 je tudi beseda *yārē'*, »bati se«, dobila samostalniško obliko. S tem dosežejo bolj naravni način izražanja v prevodnem jeziku, ne da bi spremenili pomen obeh besed. Beseda »ljubiti« pa se v izvirniku ponovi še v vrstici 15: *lē'ahābāh 'ōtām*, dobesedno »za ljubezen do njih«. Domala vsi prevajalci tudi tu izbirajo glagolsko obliko. Glede razmerja med grškim in latinskim prevodom pa je pomembno upoštevati dejstvo, da ima Septuaginta za hebrejsko samostalniško obliko *'ahābāh* (ljubiti) glagolsko obliko *agapān*, Vulgata pa določno glagolsko obliko *amavit*, torej ne *diligat*, kot drugod, ko je govor o Božji ljubezni do Izraela.

V nadaljevanju enote 5 Mz 10,12-22, se pravi v vrsticah 16-22, Mojzes izpostavi veličino Boga, ki se zavzema za pravice najšibkejših členov vsake družbe, in spodbuja Izraelove rodove, naj tako ravnajo tudi oni. Mogočni Bog »pomaga do pravice siroti in vdovi, in ljubi tujca (*wē'ḥēb gēr; kai agapā ton prosēlyton; amat peregrinum*), in mu daje kruh in obleko« (5 Mz 10,18). Na to izjavo naveže svojo spodbudo: »Ljubite tujca (*wa'āhabtem 'et haggēr; kai agapēsete ton prosēlyton; et vos ergo amate peregrinos*), kajti bili ste tujci v egiptovski deželi. GOSPODA, svojega Boga, se boj (*'et-yhwh 'ēlōhēkā tīrā; kyrion to theon sou phobēthēsē; Dominum Deum tuum timebis*), njemu služi, njega se oklepaj in pri njegovem imenu prisegaj« (5 Mz 10,19-20).

Trije slovenski prevodi so dosledni v izbiri besed iz leksikalnega polja »ljubiti/bati se«, niso pa čisto dosledni v rabi slovnice in besednega reda. Precej pogosta je nedoslednost v upoštevanju izvirnega besednega reda. V nekaterih primerih je očitna odvisnost od Vulgate. Japelj ima oblike: *on lubi tiga ptujiga* (v. 18); *Sató tédaj imate tudi vy tē ptuje lubíti* (v. 19); *Bój se Gospóda tvoja Bogá* (v. 20). Ravnikar ima: *ktir ptujza lubi* (v. 18); *Tudi ví tedaj lubíte ptujza* (v. 19); *Jehova se bój fvojga Boga* (v. 20). Volc ima: *ljubi ptujca* (v. 18); *Torej ljubite tudi vi ptujce* (v. 19), *Gospoda, svojiga Boga, se boj* (v. 20).

V novi spodbudi 5 Mz 11,1-25 Mojzes na različen način izpostavi vsebine, ki jih je predstavil že v poglavjih 6-10. Za homilije v Peti Mojzesovi knjigi je značilno pogosto prehajanje iz edninske v množinsko obliko nagovora in

obratno. Homilija v 5 Mz 11,1-25 se začne z neposrednim nagovorom ljudstva v ednini: »Ljubi torej Gospoda, svojega Boga (*wē'āhabtā 'et yhw̄h 'ēlōhēkā; kai agapēseis kyrion ton theon; ama itaque Dominum Deum tuum*), in vse dni se drži njegovih zakonov, odlokov in zapovedi.« (5 Mz 11,1) Ljubezen Izraelovih rodov do njihovega Boga je pogoj za Božjo radodarnost v obljubljeni deželi, ki ni tako bogata z vodo kot egiptovska dežela, ki so jo zapustili. Dvakrat se pojavi tema ljubezni do Boga v množinski obliki nagovora. Prvič v 5 Mz 11,13: »Če boste torej natančno poslušali moje zapovedi, ki vam jih danes zapovedujem, in boste ljubili Gospoda, svojega Boga (*lē'ahābāh 'et-yhw̄h 'ēlōhēkem; agapān kyrion ton theon sou; ut diligatis Dominum Deum vestrum*) in mu služili z vsem svojim srcem in z vso svojo dušo /.../«. Zelo podobna formulacija pogoja za Božjo naklonjenost v množinski obliki se pojavi tudi še v 5 Mz 11,22: »Kajti če se boste vestno držali vseh teh zapovedi, ki vam jih ukazujem izpolnjevati, in boste ljubili Gospoda, svojega Boga (*lē'ahābāh 'et-yhw̄h 'ēlōhēkem; agapān kyrion ton theon hēmōn; ut diligatis Dominum Deum vestrum*), hodili po vseh njegovih potih in se ga oklepali /.../«. Takoj smo pozorni na to, da Vulgata hebrejske besede *'ahab* ne prevaja na vseh treh mestih z isto latinsko besedo: v vrstici 1 ima *amo*, »ljubiti, rad imeti«, v vrsticah 13 in 22 pa *diligo*, »izvoliti, spoštovati«. Variiranje v izbiranju besedišča kaže, da je za Hieronima, ki ne prevaja »po besedi«, ampak »po smislu«, ljubezen v pravem pomenu besede celostna in nedeljiva, zato jo je mogoče izraziti z različnimi besedami in simboli.

Primerjava treh slovenskih prevodov pokaže nekatere »preference« prevajalcev. Japelj ima 5 Mz 11,1 takole prevedeno: »Lubi tédaj Gos̄poda tvōjga Boga, inu dērshi v̄felej njegōve sapóvèdi, inu fhege, fodne postave, inu povele /.../«. V 5 Mz 11,13 ima: »Aku bóte vy tédaj mōjim sapóvedim pokorni, katere jeft danas vam naloshym, da vy Gos̄poda vafhiga Boga lubite, inu de njemu iz z̄eliga vafhiga ferza, inu is z̄ele vafhe dufhe flushite /.../«. V 5 Mz 11,22 beremo: »Sakaj aku bóte t̄ sapóvedi dershali, kat̄ere vam jeft na sanje dam, inu t̄este spolnili, de Gos̄póda vashiga Boga lubite, inu po v̄fih njegōvih pótih hodite, inu se njega d̄ershite, /.../. Ravnikar v 5 Mz 11,1 zapiše: »Lubi tedaj Jehova fvojga Boga, in dershī v kar dershati vkáshe, njegove narédbe, pravize in sapóvdi vun in vun /.../«. V 5 Mz 11,13 ima: »Zhe bote tedaj pokórni mōjim sapóvdam, ki vam jih sdaj perporozhím, lubili Jehova fvojga Boga, in mu flushili iz zeliga ferza in is ze le dufhe /.../«. 5 Mz 11,22 prevede: »Zhe bote svef̄to dershali v̄fe te sapovdi, ki vam jih spolnit sapovém, lubili Jehova fvojga Boga, hodili po v̄f̄ish potah njegovih, in se njega dershali /.../. Volc ima v 5 Mz 11,1: »Ljubi tedej Gospoda, svojiga Boga, in spolnuj njegove zapovedi, in šege, in pravice, in ukaze vsaki čas.« V 5 Mz 11,13 zapiše: »Ako boste tedej pokorni mōjim zapovedim, ki vam jih dans zapovem, de ljubite Gospoda, svojiga Boga, in mu služite iz vsiga svojiga serca in iz vse svoje duše /.../«. V 5 Mz 11,22 ima: »Ako namreč ohranite zapovedi, ki vam jih zapovem, in jih spolnujete, de ljubite Gospoda, svojiga Boga, in hodite po vsih njegovih potih, in se njega deržite /.../«.

Ponavljanje iste zvrsti homilije pomeni tudi ponavljanje istih ali podobnih stalnih izrazov in stalnih besednih zvez. Zaradi tega je besedilo manj kakor sicer obremenjeno z zapletenimi izrazi in povedmi. Tudi besedni red je tako povezan in razčlenjen, da mu je mogoče slediti brez potrebe po spremembah. V 5 Mz 11,13 pa dilemo predstavlja besedna zveza s svojilnim zaimkom, ki ga v slovenščini navadno opuščamo, na primer besedna zveza »(služiti) z vsem svojim srcem in z vso svojo dušo« v 5 Mz 11,13. Izvirnik, Septuaginta in Vulgata svojilni zaimek dosledno ohranjajo, posledično pa tudi slovenski prevajalci. Od naših treh pa je izjema Ravnikar, ki navedeno besedno zvezo prevaja s »(Jlushili) iz zeliga ferza in is zele dujhe«. Raba ali opuščanje svojilnega zaimka v takšnih primerih je bila stalna tema diskusij v pripravi obeh zadnjih slovenskih prevodov Svetega pisma (SSP, SPJ).

3 Semantično polje »ljubezni« v poglavjih 5 Mz 12-30

Parenetičnemu delu Pete Mojzesove knjige (5 Mz 5,1-11,32), ki spodbude k ljubezni in zvestobi do Boga povezuje s prvima dvema zapovedma dekaloga, sledi obsežna zbirka devteronomične postave s predpisi, zapovedmi in prepovedmi, ki se tičejo vseh temeljnih področij življenja (5 Mz 12,1-26,15). Semantično polje ljubezni se samo pojavi v navodilih zoper kanaanske kulte (5 Mz 12,29-13,19). V tem odlomku se ponovi temeljna vsebina spodbude k ljubezni do Boga z rabo kazuistične pravne formulacije. V 5 Mz 13,2-6 je izraženo svarilo pred zapeljevanjem k čaščenju drugih bogov:

Če v tvoji sredi vstane prerok ali sanjavec sanj in ti napove znamenje ali čudež in se znamenje ali čudež, o katerem ti je govoril, zgodi, pa reče: »Pojdimo za drugimi bogovi, ki jih ne poznaš, in jim služimo!« ne poslušaj besed tega preroka ali tega sanjavca sanj! *GOSPOD, vaš Bog, vas namreč preizkuša (ki mēnasseh yhw̄h 'ēlōhēkem 'etkem; hoti peiradzei kyrios ho theos hymās; quia temptat vos Dominus Deus vester), da bi spoznal, ali ljubite Gospoda, svojega Boga (lāda'at hāyiškem 'ōhābim 'et yhw̄h 'ēlōhēkem; eidenai ei agapāte kyrion ton theon hymōn; ut palam fiat utrum diligatis eum an non), z vsem srcem in vso dušo. Za Gospodom, svojim Bogom, hodite in njega se bojte (wē'ōtō tīrā'ū; kai auton phobēthēsesthe; et ipsum time); njegovih zapovedi se držite, njegov glas poslušajte, njemu služite in njega se oklepajte (ūbō tidbāqūn; kai autō prostethēsesthe; et ipsi adherebitis)! Tisti prerok ali tisti sanjavec sanj pa mora umreti !...!*

Leksikalno polje ljubezni v tem odlomku obsega glagole 'āhab, »ljubiti«, yārē', »bati se« in dābaq, »držati se, oklepati se«. Glagol dābaq je v tem kontekstu po naravi sinonim glagola 'āhab, ki je hebrejščini osrednji glagol, ki izraža čustvo ljubezni. Toliko bolj je zanimivo, da kontekst govori za sinonimno razmerje tudi med temeljnim glagolom, ki označuje ljubezen, in glagolom yārē', ki pomeni »bati se«. Običajni pomen glagola yārē' bolj kaže na odtujenost kakor na oklepanje neke osebe. Sinonimni pomen dobi le v biblični kakovosti dojemanja in odnosa do Boga, ki ga označujemo kot »strahospoštovanje«.

Japljeva različica odlomka v 5 Mz 13,2-6 se, po Vulgatini numeraciji 13,1-5, glasi:

Inu fe bó sgodilu, kar je on govóril, inu porezhe k' tebi: Pojdimo inu dèrshímo fe ptujih Bogóv, katere ti ne posnafh, inu flushímo njim; Taku nimafh bešede tigaiſtiga preróka ali ſajnavza poſluſhati, sató ker vaſ Gofpód vaſh Bóg ſkusha, de na dan pride, ali vy njega is zeliga ſerzá, inu iz zele vaſhe duſhe lubite, ali ne. Hodíte sa Gofpódom vaſhim Bógom, njega fe bójte, dèrshíte njegóve ſapóvèdi, poſluſhajte njegóvo ſtimo, njemu ſluſhíte, inu njega fe dèrshíte: taiſti prerok pa, ali ſmiſhlavéz tẽh ſajn imá vmorjen biti /.../.

Pri Ravnikarju beremo, prav tako po Vulgatini numeraciji v 13,1-5:

Ako vſtane prèrok al ſanjaviz med vami, in vam ſnamnje al zhudo napové, in ſnamnje al zhudo se ſgodí kakor je rekel, pa pravi: Pejmo sa drugimi bogovi, ki jih ne posnafh, in ſluſhímo jim: ne poſluſhaj bešed takiga preróka al ſanjázha. Jehova vaſh Bog vaſ ſkuſha, de fe pokashe, zhe Jehova ſvojga Boga is zeliga ſerza in iz zele duſhe lubite. Sa Jehovam ſvojim Bogam hodíte, njega fe bójte, njegove ſapovdi dershíte, njega ſe dershíte. Tak prèrok al ſanjázh pa naj bo vmorjèn /.../.

Volc ima, po numeraciji Vulgate, v 13,1-5:

Ako vstane med teboj prerok, ali kdo, ki pravi, de je vidil sanje, in napoveduje znamenje ali čudež, in bi se zgodilo, kar je govoril, in bi ti rekel: Pojdimo in hodimo a ptujimi bogovi, ki jih ne poznaš, ter jim služimo; ne poslušaj besedi tega preroka ali sanjavca; zakaj Gospod, vaſ Bog, vas ſkuſa, de bi bilo očitno, ali ga ljubite, ali ne, iz vsiga svojga ſerca, in iz vse svoje duše. Hodite za Gospodam, svojim Bogam, in bojte se ga, ter spolnujte njegove zapovedi, in njegov glas poſluſajte; njemu služite, in njega se držite. Tisti prerok pa, ali zmiſljavec sanj bodi umorjen /.../.

Ta odlomek ima v hebrejski izdaji, Septuaginti in Vulgati različno numeracijo: v hebrejski izdaji ima numeracijo 5 Mz 13,2-6, tako je tudi v Septuaginti, v Vulgati pa je numeracija 5 Mz 13,1-5. Kako zelo so vsi trije slovenski prevajalci odvisni od Vulgate, je razvidno že iz dejstva, da vsi sledijo numeraciji v Vulgati. Odvisni stavek *lāda'at hāyiškem 'ōhābīm 'et yhw̄h 'ēlōhēkem*, »da bi spoznal, ali ljubite Gospoda, svojega Boga«, je v Vulgati prirejen tako, da besedno zvezo *Dominum Deum vestrum*, »Gospoda, vašega Boga«, nadomesti z zaimkom *eum*, »njega«, in doda *an non*, »ali ne«. Japelj in Volc sta nekritično prevzela pomanjkljivi prevod Vulgate, Ravnikar pa se drži izvornika, ki je točno preveden že v Septuaginti, vključno z upoštevanjem besednega reda.

Priporočilo ljubezni do Boga se v Devteronomiju pojavi še v poglavju 30, ki je razčlenjeno na dve tematski enoti: pogojna obljuba vrnitve iz izgnanstva v Obljubljeno deželo (5 Mz 30,1-10); izbira med potjo življenja in potjo smrti, ki jo ima Izrael. Pogojna obljuba vrnitve iz izgnanstva povezuje dve teološki premisi: prvič, da se Izrael po odpadu mora vrniti h Gospodu, svojemu Bogu (5 Mz 30,2); drugič, da je korenito spreobrnjenje končno dar Božje milosti, kot je rečeno v 5 Mz 30,6-7:

Gospod, tvoj Bog, bo obrezal tvoje srce in srce tvojih potomcev, *da ljubiš GOSPODA, svojega Boga (lě'ahābāh 'et-yhw̄h 'ēlōhēkā; agapān kyrion to theon sou; ut diligas*

Dominum Deum tuum), z vsem srcem in vso dušo, da boš živel. In Gospod, tvoj Bog, bo naložil vsa ta prekletstva na tvoje nasprotnike in tiste, ki te sovražijo (*'al-'ōyēbēkā wē'al-šōnē'ēkā; epi tous echthrous sou kai epi tous misountas se; super inimicos tuos et eos qui oderunt te*) in so te preganjali.

V 5 Mz 30,15-20 nagovor Izraelovih rodov doseže svoj vrh s predstavitvijo dveh nasprotnih možnosti glede na antitezo zvesta ljubezen do Boga // odpad od Boga:

Glej (rē'ēh; idou; considera), danes sem ti predložil življenje in srečo, smrt in nesrečo, ko sem ti danes zapovedal, da ljubiš *GOSPODA, svojega Boga* (*lě'ahābāh 'et-yhwh 'ēlōhēkā; agapān kyrion ton theon sou; ut diligas Dominum Deum tuum*), da hodiš po njegovih potih /.../ (5 Mz 30,15-16). Izberi torej življenje, da boš živel ti in tvoji potomci, da ljubiš *GOSPODA, svojega Boga* (*lě'ahābāh 'et-yhwh 'ēlōhēkā; agapān kyrion ton theon sou; et diligas Dominum Deum tuum*), poslušaj njegov glas in se ga oklepaš (*ūlēdobqā-bō; kai echesthai autoū; et illi adhereas*). (5 Mz 30,19-20)

Japelj ima za 5 Mz 30,6-7:

Gospód bó tvoje fěrzę inu tvojga saróda fěrzę obřęsal; de bófh Gospóda tvojga Bogá iz zęliga tvojga fěrzá, inu iz zęle tvoje duřhe lubil, de bófh mogěl shivęti. Vřę letę klętve pak bó on na tvoje fovrashjnikę, inu tęifte oběrnil, katęri tebe sovrashio, inu preganjajo.

Japelj ima za 5 Mz 30,15-20:

Premifli, de fim pred tvoje ozhy pořtaval, shivlenje inu tó dóbru, inu na řpruti fměrt, inu tó hudu: De bi ti Gospóda tvojga Bogá lubil, inu po njegovih pótih hodil, /.../ Isberi ři tędaj shivlenje, de bófh mogel shivęti ti, inu tvój naród: Inu de lubiřh Gospóda tvojga Bogá, inu de bófh njegóvi beřęđi pokórn, de řę njega dershířh /.../.

Ravnikar ima za 5 Mz 30,6-7:

Obřęsal ferza bo Jehova, tvoj Bóg tebi in tvojim mlájřham, de bořh lubil Jehova řvojiga Boga iz zęliga ferza in iz zęle duřhe, de shivířh. Vřę te klętve pa bo oběrnil Jehova tvoj Bog na tvoje řovrashnikę in zhertívze, ktiri te preganjajo.

Ravnikar ima za 5 Mz 30,15-20:

Glej! Shivlěnje in řřezho, řměrt in nefřezho děnem đanař pred-te, ker řapovedújem đanař, de lubiřh Jehova řvojiga Boga, de hodi po njegovih pótah, /.../ Isvóli ři shivlěnje, de shivité ti in tvoji mlájřhi. Lubi tędaj Jehova řvojiga Bogá, pořlúřřh ga, in dershí řę ga /.../

Volc ima za 5 Mz 30,6-7:

Gospod, tvoj Bog bo obrezal tvoje serce, in serce tvojiga zaroda; de ljubiš Gospoda, svojiga Boga, iz vsiga svojiga serca, in iz vse svoje duše, da moreš živeti. Vse te prekletstva pa bo oběrnil v tvoje sovražnikę, in v tiste, ki te sovražijo in preganjajo.

Volc ima za 5 Mz 30,15-20:

Premisli, de sim ti dans postavil pred oči življenje in dobro, in nasproti smert in hudo; de ljubiš Gospoda, svojiga Boga, in hodiš po njegovih potih /.../. Izberi si tedej življenje,

de živiš, ti in tvoj zarod, in de ljubiš Gospoda, svojiga Boga, in de si pokoren njegovi besedi, in se njega deržiš.

Takoj smo pozorni, da izvornik besede za »ljubezen« ne uporabi v glagolski obliki *'āhab*, ampak na vseh treh mestih (v. 6, 16, 20) v samostalniški obliki v ustaljeni samostalniški besedni zvezi *lē'ahābāh 'et-yhwh 'ēlōhēkā*, dobesedno »za ljubezen do Gospoda, tvojega Boga«. Vsi prevajalci od Septuaginte naprej so namesto samostalniške izbrali glagolsko obliko. Primerjava treh slovenskih prevodov kaže, da Japelj in Volc tako po upoštevanju besednega reda kot tudi po izbiri ustreznice na leksikalni ravni bolj sledita Vulgati kakor Ravnika. Kako zelo je Ravnika upošteval besedni red izvornika, je razvidno iz 5 Mz 30,6, ko je vsaj delno zaradi besednega reda besedo »srce«, ki se pojavi dvakrat, izbral samo enkrat. Ravnika prevaja: *Obrésal ferza bo Jehova, tvoj Bóg tebi in tvojim mlájfham*. Japelj in Volc besedni red izbirata po občutku, a prevajata točno: *Gospód bó tvoje fèrżę inu tvojga saróda fèrżę obręsal* (Japelj); *Gospod, tvoj Bog bo obrezal tvoje serce, in serce tvojiga zaroda* (Volc). Stavek v 5 Mz 30,15 se začne z »Glej (*r'ēh; idou; considera*)«. Kot vidimo, Septuaginta sledi izvorniku, Vulgata pa »glej« spremeni v »premisli« (*considera*). Ravnika sledi izvorniku, Japelj in Volc pa Vulgati z izbiro besede »premisli«. Razlik je še več, a druge, ki so manjše, opazimo le ob natančnejši primerjavi besedila v izvorniku in v posameznih prevodih.

4 Sklepna presoja

Ko presojamo različne pristope v prevajanju literarnih besedil, je najprej treba upoštevati razlikovanje med vrstami besedil, katerih prevode presojamo. Najpomembnejše je razlikovanje med »strokovnimi« in »literarnimi« besedili. Prevajanje Svetega pisma spada na področje »literarnega prevajanja«, zato je v kritičnem diskurzu treba upoštevati vsaj klasike dosedanje teorije in prakse literarnega prevajanja. V Sloveniji imamo za to na voljo že precej strokovnih del.⁵ Med starejšimi prevajalci Svetega pisma je še posebej dragocen sv. Hieronim (348–420), ker je vzporedno z redakcijo že obstoječih prevodov in s svojim izvornim novim prevodom Svetega pisma svoj prevajalski pristop razložil v nekaterih pismih in v uvodih v izdajo prevodov posameznih knjig. Najbolj citirano je njegovo pismo njegovemu prijatelju Pamahiju z naslovom *De optimo genere interpretandi* (*O najboljšem načinu prevajanja*).⁶ V točki 5 Hieronim razlaga svoj pogled na prevajanje s teorijo in prakso svojega vzornika Marka Tulija Cicerona:

⁵ Tukaj navajam dve monografiji, ki vključujeta velik obseg dosedanjih publikacij: Movrin 2010 in Krašovec 2013.

⁶ Pismo je Hieronim napisal med letoma 405 in 410. V izdaji pisem ima št. 57. V slovenščino ga je prevedel David Movrin (gl. Movrin 2010: 185–206).

Sam namreč ne le priznavam, temveč svobodno in naglas izpovedujem, da pri prevajanju iz grščine – z izjemo Svetega pisma, kjer je skrivnost celo besedni red – ne prevajam besede z besedo, temveč smisel s smislom. In pri tej stvari imam za učitelja Tulija ki je prevedel Platonovega *Protagora*, Ksenofontovo *Gospodarjenje* in dva prekrasna, drug proti drugemu naperjena govora Ajshina in Demostena. Zdaj ni čas, da bi govoril, koliko je tam izpustil, koliko dodal in koliko spremenil, da bi posebnosti drugega jezika posredoval z lastnimi. Zadošča mi sama veljava prevajalca, ki v uvodu k tema govoroma pravi takole:

... zdelo se je prav, da se lotim dela, ki bo marsikomu koristilo pri učenju, čeprav sam nimam potrebe po njem. Iz atiščine sem prevedel mojstrska med seboj nasprotujoča si govora dveh najbolj nadarjenih govornikov, Ajshina in Demostena. Nisem ju prevedel kot tolmač, temveč kot govornik, tako da sem ohranil iste misli z njihovooliko in figurami ter prilagodil besede naši rabi. Ni se mi zdelo potrebno, da bi podajal besedo z besedo, ohranil pa sem vso slogovno vrednost besed in njihov učinek. Nisem imel namreč za svojo dolžnost, da bralcu besede naštejem, temveč da mu jih nekako odtehtam. (Hieronim 2010: 189–190)

Ciceron razlaga, da Ajshina in Demostena ni »prevedel kot tolmač, temveč kot govornik«, pri prevajanju pa je »ohranil iste misli z njihovo obliko in figurami, /.../ vso slogovno vrednost besed in njihov učinek«. Hieronimovo priznanje, da je pri prevajanju Svetega pisma »skrivnost celo besedni red«, odraža visoko stopnjo njegove odgovornosti in pomeni, da izhaja iz spoznanja o neločljivosti med vsebino in obliko. Zvestoba v upoštevanju sloga, figur in simbolov pa je odlika že v grškem prevodu Svetega pisma (Septuaginta). Stopnja doslednosti v izvajanju načela prevajanja je najbolj jasno razvidna v prevajanju struktur leksikalnega in semantičnega polja, še zlasti, ko osnovno strukturo sestavljajo notranja razmerja med sopomenkami in protipomenkami, vloga ključnih besed ali besednih zvez in širša medbesedilna razmerja.

Kaj to pomeni v presojanju prevajalskih pristopov v prevajanju leksikalnega in semantičnega polja ljubezni in strahu v izbranih besedilih Pete Mojzesove knjige?

Odlomki v Peti Mojzesovi knjigi, v katerih se pojavlja besedišče ljubezni in strahu, niso sestavljeni na osnovi antitetičnega razmerja v rabi ključnih terminov, ampak na osnovi sinonimov. Pregled vseh primerov kaže, da semantično polje ljubezni sestavljajo leksemi *'āhab*, »ljubiti« (5 Mz 5,10 = 2 Mz 20,6; 5 Mz 7,8.9.13; 10,12.18.19.15; 19,9; 30,6.16.20); *yārē'* »bati se« (5 Mz 10,12.20), *dābaq*, »držati se, oklepati se« (5 Mz 13,5; 30,20) in *ḥāšaq*, »biti predan, ljubiti koga, želeti si« (5 Mz 10,15). Presenečenje pa je, da poglavitni koren, ki izraža »ljubezen« (*'hb*), pogosto ni uporabljen v glagolski, ampak v samostalniški obliki: *kī mē'ahābat yhwh 'etkem*, dobesedno »ampak iz GOSPODOVE ljubezeni do vas« (5 Mz 7,8); *ūlē'ahābāh 'ōtō*, dobesedno »in za ljubezen do njega« (5 Mz 10,12); *raq ba'ābōtēkā ḥāšaq yhwh lē'ahābāh 'ōtām*, dobesedno »samo vaših očakov se je oklepal GOSPOD za ljubezen do njih« (5 Mz 10,15); *lē'ahābāh 'et-yhwh 'ēlōhēkā*, dobesedno »za ljubezen do GOSPODA, tvojega Boga« (5 Mz 11,13.22; 19,9; 30,6.16.20). Enkrat je v samostalniški obliki uporabljen tudi koren *yr'*: *kī 'im-lēyir'āh 'et-yhwh 'ēlōhēkā*, dobesedno

»ampak za streh do GOSPODA, tvojega Boga« (5 Mz 10,12). Samostalniška raba besed za ljubezen in strah v kontekstih, ki kličejo po glagolski rabi teh besed, ima za posledico, da se tako rekoč vsi prevajalci v tem primeru odmaknejo od slovnice in sloga izvirnika.

Pregled prevajanja leksemov za pojme »ljubiti«, »bati se«, »oklepiti se«, »biti predan« pa kaže na očitne razlike v pristopu prevajanja ključnih besed v odlomkih istih, podobnih ali različnih struktur. Septuaginta ključno besedo 'āhab, »ljubiti« v najbolj običajnem širšem pomenu besede, vedno prevaja z besedo *agapân*, »ljubiti« pretežno v ožjem, duhovnem pomenu besede, čeprav klasična grščina pozna še nekatere sinonime te besede. Vulgata pa to besedo včasih prevaja z *amo*, »ljubiti« v običajnem širokem pomenu besede, včasih z *diligo*, »izvoliti, spoštovati«. Ker je Hieronim tudi sicer svobodno izbiral med latinskimi sinonimi za isti hebrejski leksem, je očitno, da tovrstni odmiki od pravila enotnosti v prevajanju temeljnega besedišča niso naključje, ampak so odraz Hieronimovega načela prevajanja. V slovenskih prevodih prevajanje hebrejske besede 'āhab ne povzroča dilem, ker za besedo »ljubiti« nimamo izrazite alternative. Lahko pa se pojavijo čustvene in kognitivne težave v jezikih, ki za koncept »ljubezni« uporabljajo več kakor eno osnovno besedo. Zato je tako pomembno upoštevati kontekst, ki kaže, ali je govor o »erotični« ali »duhovni« ljubezni. Osrednje mesto ljubezni v duhovnem smislu v Svetem pismu je razlog, da je v Septuaginti popolnoma prevladal izraz *agapē* (ali glagol *agapân*), ki je izpodrinil samostalnik *erōs* oziroma glagol *erân*, čeprav v antični Grčiji samostalnik *erōs* oziroma glagol *erân* niso uporabljali samo za erotični, temveč tudi za vse duhovne in mistične razsežnosti ljubezni (Avsenik Nabergoj 2022).

V Peti Mojzesovi knjigi preseneča pogosta povezava med leksemom 'āhab, »ljubiti«, in leksemom *yārē'*, »bati se«, v označevanju človekovega odnosa do Boga (Arnold 2011). Arnold prepričljivo dokazuje, da *yārē'* v hebrejskem Svetem pismu nima samo negativne konotacije »strahu«. V diskurzu o povezovanju teh dveh leksemov se je odprlo vprašanje vključevanja čustev v ta dva pojma, a se zdi samoumevno, da osebni odnos do Boga ne more potekati samo na spoznavni ravni, ampak da po naravi stvari vsaj toliko poteka tudi na čustveni ravni. Smeri razlaganja razmerja med spoznavnim in čustvenim vidikom se odraža tudi v izbiri ustreznice v prevodnem jeziku. »Usmiljenje« (do človeka kot grešnika) izražajo drugačen vidik čustev kakor »dobrota« ali »ljubezen«, ki bolj izrazito izpostavi zastojno Božjo milost že v samem izhodiščnem motivu Božjega razodetja.

REFERENCE

- Susan ACKERMAN, 2002: The Personal Is Political: Covenantal and Affectionate Love ('āhēb, 'ahābā) in the Hebrew Bible. *Vetus Testamentum* 53/4, 437–458.
- Bill T. ARNOLD, 2011: The Love-Fear Antinomy in Deuteronomy 5–11. *Vetus Testamentum* 61/4, 551–569.

Irena AVSENIK NABERGOJ, 2022: Evripidova Medeja in svetopisemska Visoka pesem na preizkusu ljubezenskega diskurza. *Keria: Studia Latina et Graeca* 24/1, 91–107.

Irena AVSENIK NABERGOJ, 2021: *Literarne oblike v Svetem pismu in odmevi v poznejši judovsko-krščanski literaturi*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Bernard J. BAMBERGER, 1929: Fear and Love of God in the Old Testament. *Hebrew Union College Annual* 6, 39–53.

Sv. HIERONIM, 2010: Pismo Pamahiju o najboljši vrsti prevajanja. *Fidus interpretis – Zvest prevajalec: Slike iz dveh tisočletij zgodovine prevajanja*. Ur. David Movrin. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU. 185–205.

Jurij JAPELJ, 1791–1802: *Svetu pismu stariga testameta. Id est: Biblia sacra veteris testamenti. – Labaci: typis Joan. Frid. Eger. Zvezek I: Pete Mojsesove bukve imenovane Deuteronomium, to je: Ponovljenje tę Postave*. 691–842.

Jože KRAŠOVEC, 2013: *Prevajanje med teorijo in prakso*. Ljubljana: SAZU in Založba ZRC.

Jacqueline E. LAPSLEY, 2003: Feeling Our Way: Love for God in Deuteronomy. *The Catholic Biblical Quarterly* 65/3, 350–369.

Dennis J. MCCARTHY, 1965: Notes on the Love of God in Deuteronomy and the Father-Son Relationship between Yahweh and Israel. *The Catholic Biblical Quarterly* 27/2, 144–147.

Françoise MIRGUET, 2017: *An Early History of Compassion: Emotion and Imagination in Hellenistic Judaism*. Cambridge: Cambridge University Press.

William L. MORAN, 1963: The Ancient Near Eastern Background of the Love of God in Duteronomy. *The Catholic Biblical Quarterly* 25/1, 77–87.

A. Z. OBIEDAT, 2017: The Semantic Field of Love in Classical Arabic: Understanding the Subconscious Meaning Preserved in the *Ḥubb* Synonyms and Antonyms through Their Etymologies. *The Beloved in Middle Eastern Literatures: The Culture of Love and Languishing*. Ur Alirea Korangy, Hanadi Al-Samman, and Michael C. London, New York: I. B. Tauris. 300–323.

Roland POTTER, 1953: The Love of God in the Old Testament. *Life of the Spirit (1946–1964)* 8, 86–87, 58–66.

SPJ 2023 = *Sveto pismo: Stara in Nova zaveza*. Jeruzalemska izdaja. Prev. in ur. Jože Krašovec. Ljubljana: Slovenska škofovska konferenca in Založba Družina.

SSP 1996 = *Sveto pismo Stare in Nove zaveze: Slovenski standardni prevod*. Prev. in ur. Jože Krašovec. Ljubljana: Svetopisemska družba Slovenije.

Wolfovo Sveto pismo. 1856–1859: *Sveto pismo stare in nove zaveze z razlaganjem poleg nemškiga, od apostoljskiga Sedeža poterjeniga sv. pisma, ki ga je iz Vulgate ponemčil in razložil Dr. Jožef Franc Allioli, Natisnjeno po povelji prečastiljiviga kneza gospoda Antona Alojzija, ljubljanskiga škofa*, uredil Jurij Volc. Ljubljana: Jožef Blaznik.

THE SEMANTIC FIELD OF LOVE AND FEAR IN THREE OLDER AND THE LATEST SLOVENE TRANSLATION OF DEUTERONOMY

The paper was inspired by the recognition of the great importance of the biblical texts for the development of the Slovene language and literature. In it, the author analyses the word field of “love” in Deuteronomy comparatively: in the original Hebrew, in the most influential ancient translation of the Bible into Greek (Septuagint) and Latin (Vulgate), in the three older Catholic translations of the Bible – the Japelj’s translation, which is considered to be the first complete Catholic translation of the Bible (1784–1802), in the translation of the Pentateuch, made by Matevž Ravnikar (1776–1845) and preserved as a manuscript in the Archives of the Republic of Slovenia, in the second complete Catholic Bible translation made by Jurij Volc (1805–1885) for the Bishop of Ljubljana, Anton Aloysius Wolf (1782–1859), and in the last Catholic Bible translation (SPJ, 2003). An analysis of the lexical and semantic fields of the terms “to love” and “to fear” in Deuteronomy shows that the original text aims to give a comprehensive definition of Israel’s perfect relationship with God. The two central lexemes, “love” and “fear”, do not normally appear together or complementarily in the Old Testament. The association of the two terms in Deuteronomy shows that “love” and “fear” are not in fact mutually exclusive but complementary, so that love counteracts the effect of “fear” in the literal sense and gives it the sublime symbolic meaning of awe.

The comparison between the original Hebrew and the translations shows the degree of fidelity to the original vocabulary and style in the selected translations and which direction of hermeneutics is indicated by the choice of lexemes in the translated language according to the degree of fidelity in the translation of the semantic fields and style of the original, which must be taken into account as the primary context of the text. The most important result of the study is that the Septuagint is generally more faithful to the original than the Vulgate, and among the Slovenian translations, Ravnikar’s translation is more faithful to the original than the translations of Japelj and Volc, both in the choice of vocabulary and in the consideration of word order and style. However, the most recent Slovenian translations of the Bible (SPJ) adhere in principle to the original, both in vocabulary and in respect for the style of the original Hebrew text.
